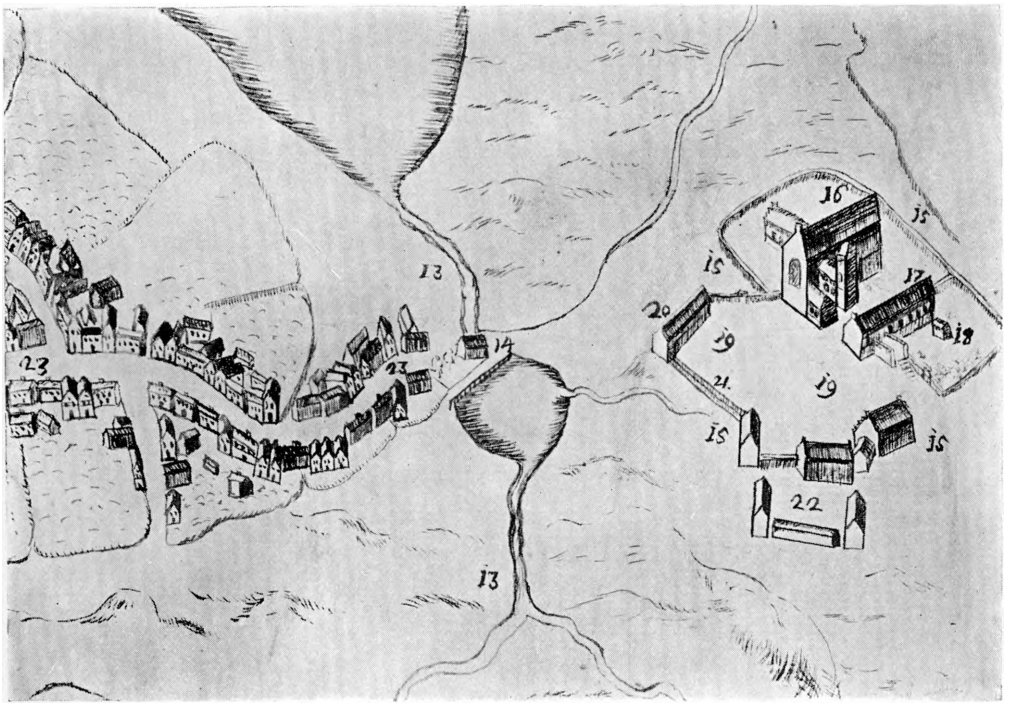

Fig. 1. † Dueholm Klosterkirke. Tegning o. 1670 af Klosteret, set fra Nordøst. Fra Resens Atlas.

† DUEHOLM KLOSTERKIRKE

NYKØBING MORS

Dueholm Kloster, vistnok det yngste af Danmarks seks Johannitterklostre, omtales første Gang i et Diplom fra 1371, hvorved Fru Mette, Hr. Peder Nielsen af Smerups Efterleverske, skødede en Gaard i Tøving (Galtrup Sogn) til Brødre af S. Johannes af Jerusalems (Kloster) Dueholm[1]. I et Pavebrev af 3. April 1445, som gav Præceptoren og Brødrene i Dueholrn Bekræftelse paa Børglumbispen Svens Gave af S. Klemens Kirke i Nykøbing [o. 1380] og Tilladelse til at indlemme det paabegyndte Helligaandshus i Nykøbing under Klosteret[2], nævnes, at det var Biskop Sven (Moltke) af Børglum, der havde stiftet Klosteret, som her kaldes S. Johannis Baptiste og S. Marie Magdalene. Dersom denne Oplysning er rigtig, og der er næppe Grund til at betvivle den, kan Klosteret tidligst være stiftet 1369—70, idet Sven først i disse Aar blev Biskop[3].

I Kirken, der sikkert ligesom Klosteret har været indviet til *Johannes Døberen* og *Marie Magdalene,* men senere i Almindelighed kaldtes S. Johannes Kirke[4], nævnes følgende *Altre*[5]*: S. Johannes Evangelists og S. Erasmi Alter* stiftet 1420 af Niels Krabbe, *Marie Magdalenes Alter* nævnt 1422, *Guds Legems Alter* stiftet 1424 af Fru Else Globsdatter, *S. Annas Alter* nævnt 1424[6], *Alter* stiftet o. 1435 af Ridder Lyder Kabel og Hustru Mette Jensdatter, hvor der skulde holdes Messer for *Johannes den Døber, S. Anna og Vor Frue, Vor Frues Alter* nævnt 1452, *Sjælealter* nævnt 1482 (sikkert identisk med det (Alle) Sjæles og Engles Alter, der omtales paa † Gravsten 2), *Johannes den Døbers Alter* nævnt 1496 (sikkert det samme som Lyder Kabels Alter).

Efter Reformationen, da Klosteret fra 1538 blev verdsligt Len og siden 1664—1909

var Herregaard, brugtes Kirken endnu en Tid til Gudstjeneste. 1558 fik Niels Lange, som siden 1539 havde haft Pantebrev paa Klosteret[7], Ordre til at forbyde »Mester Jacob og de andre Præster i Dueholms Kloster ... at gøre Tjeneste og paalægge dem at holde en god, lærd Mand, som kan holde Tjenesten ved Magt i Klosterkirken«[8]. Men 1573 hedder det, at Klokkerne kun sjældent brugtes til Tjeneste[9], og i Løbet af 1600'erne kom Bygningen ganske i Forfald.

Klosteret laa i Mors Sønder Herred, tæt Vest for Nykøbing By paa Dueholmen; Pladsen er nu inddraget i Købstaden og bebygget. Et Prospekt af Nykøbing By i Resens Atlas (Fig. 1), udført o. 1670, paa hvilket Tidspunkt i det mindste Kirken for en stor Del var nedbrudt, giver en Oversigt over Klosterbygningerne. Af disse staar endnu et Stenhus fra Tiden ved Aar 1500[10] (paa Fig. 1 den nordligste Bygning med Kamtakgavle), der laa nordligst i Klosterets Borgegaard, senere var Hovedbygning i Dueholm Hovedgaard og siden 1909 tilhører Morslands Museum, samt sparsomme Rester af Klosterets Nordlænge (Fig. 1 Nr. 17), senere Iierregaardens Kornlade og sidst Mejeri; ialfald paa Resens Tid var den egentlige Klostergaard aaben i Øst og Vest.

Kirken, der dannede Sydfløjen (Fig. 1 Nr. 16), er nu helt forsvundet ligesom Kirkegaarden, der ifølge en Plan af Dueholm fra 1801 (se Dueholms Diplomatarium Tavle 2) laa Syd og Vest for Kirken, og som ifølge Kruse blev sløjfet 1813—14, da der fandtes over 30 Vognlæs Dødningeben. Hvis der endnu findes Syldsten af Kirkemuren, skjuler de sig under Bebyggelsen og Haverne Sydvest for Museet, mellem Dueholmgade og Munkegade.

Resens flygtigt tegnede Kirkebillede, der delvis maa være en Rekonstruktion, synes dog at gengive Hovedlinjerne rigtigt. Det viser Kirken som et enskibet Langhus med stort Vindue i Østgavlen og med tre Udbygninger, et Sydkapel og to Nordkapeller; af disse var det østre, i Flugt med Korgavlen, maaske Rest af en østre Klosterfløj; til det vestre sluttede sig et Taarn.

Af Klosterets Stiftelsesaar kan sluttes, at Kirken har været en gotisk Murstensbygning. Langhusplanen minder om Johannitterkirkerne Antvorskov og Viborg S. Hans, hvis Grundrids er nogenlunde kendt[11]. Om Kirkens Opførelse berettes intet i Kilderne, men sikkert er, at Sydkapellet har eksisteret allerede 1420, idet Niels Krabbes Alterstiftelse fra dette Aar »i S. Johannis Evangeliste Ære og S. Erasmi« har haft sin Plads her; S. Johannes Evangelists Alter i søndre Kapel omtales i Breve fra 1474 og 1515[12]. Det nørre Kapel, hvori det 1482 nævnte Sjælealter stod, er sikkert den Udbygning, hvortil Taarnet sluttede sig, medens den østlige af de nordre Tværbygninger snarest har tjent som Sakristi.

Da den øde Kirke i Løbet af 1600'erne udnyttedes som Stenbrud, tog man vistnok først fat paa den nordre Korskirke, hvis Materiale Kongen 1614 gav til Bykirken[13] (sml. S. 68).

Ved en Synsforretning 1629 omtales af Inventar kun »en stor Klokke«, og Bygningerne beskrives saaledes: »Kirken er over eet slet neder og borte,

Vinduer og Jernstænger af Vinduerne, og den ene Kirkedør er slet borte og Hvælvingen slet fordærvet og stander paa Fald. Kapellet Sønder til Kirken er blevet paa vestre Side mesten afbrudt og paa østre Side ligger det mesten Parten, dog er Tømmeret og Hvælvingen mesten fordærvet«. 1630 brugtes Sten »af den gamle Kirkemur paa Dueholm Kloster til at forbedre Husene med der paa Klosteret«[14], og samme Aar begærede Borgmestre og Raad i Nykøbing noget af det gamle Taarn til Forfærdigelse af Bykirken[15]. 1632 stod Kirken for Fald og Lensmanden Mogens Kaas tilbød at nedbryde den paa egen Bekostning[16]. 1638 betegnes Kirken som øde[17]; 1639 hedder det i en Synsforretning: »En grundmuret Kapel af Kirken norden, fem Fag lang, tækt med Straatag; hvilken findes ved Magt. Nok en Kapel sønden Kirken, som findes nyligen at være repareret paa Murene, uden paa de tre Sider, og Skillerum muret imellem Pillerne, afdelt imellem Kirken og Kapellet, og med ny Tegl paalagt«. Samme Aar skænkedes 1000 Sten til Istandsættelse af Resen Kirke[18] (Hindborg Hrd. Viborg A.). Det er sikkert Langhuset, det er gaaet ud over, thi 1647 siges de tre Sider at være nedfaldne, og Lensmand Hans Juul fik Tilladelse til at bruge den fjerde til at reparere Klosterets Brøstfældighed med[19]. I en Synsforretning 1660—61 omtales Langhuset ikke direkte; det siges kun om Nord- og Sydkapellet, at de ligger henholdsvis norden og sønden op til den gamle Kirkemur. Det her nævnte Nordkapel er sikkert den østre Udbygning (Sakristiet), thi det siges om Taarnet, hvorpaa der hverken fandtes Tømmer eller Bly: »Dernæst blev os forevist en gammel Kirke Taarn næst sønden op til Stalden (ɔ: den nordre Klosterlløj Fig. 1 Nr. 17), en Stedsbetegnelse, der synes at vise, at Taarnet efter den nordre Korskirkes Nedbrydning 1614 har staaet isoleret.

Længst holdt man Haand over Sydkapellet. Det blev istandsat 1634, da Mogens Kaas fik Tilladelse til at sælge afblæst Tagbly og anvende Pengene til Reparationen[20]. 1647 brugtes Sten fra Kirkemuren til det »næsten øde Kapel, hvori der er begravet en Frue, som i gammel Tid skal have skænket Gods til Klosteret til at holde Begravelsen vedlige«[21]. 1660—61 siges Kapellet at være noget brøstfældigt paa Tagsten og Kalk, to Vinduer ganske borte, fire ganske »brækkede«, men »Døren for samme Kapel er af Eg med Hængsler og Laas derfor og ved Magt« (Synsforretning). 1706 stod Kapellet tilbage som den sidste Rest af Kirken, der »endnu conserveres, dog ej til gudelig Brug«[22]; det anvendtes nemlig som Stald[23]. Helt rigtig er denne Efterretning dog ikke, thi endnu i 1760'erne eksisterede ogsaa Nordøstkapellet, der da brugtes til Materialhus[24]. Først henimod Aar 1800 forsvandt Sydkapellet helt; Kruse meddeler nemlig o. 1840, at det »er for over 60 Aar siden, og mens forrige Ejer Kapitain Tøttrup endnu var en Dreng, blev afbrudt«. 1837 saa Kruse raa Kampestensfundamenter af Kirkeruinen.

INVENTAR

†*Alter,* nævnt 1769, i Sydkapellet, vistnok S. Johannes Evangelists. »Under Alteret tvende store Huller [ɔ: Gemmenicher] til Røgelsekarrene[25].

**Lysestagefod* af Malm, sentmiddelalderlig, forestillende en Hund; fra dens Ryg udgaar en Ring, hvori sidder Rester af en Tap[26]. Siden 1828 i Nationalmuseet.

†*Lysestage* af Messing, stor og gammel, nævnt 1607. Da Kongen har bragt i Erfaring, at den i langsommelig Tid ikke har været brugt i Kirken, og han vil bruge den til noget andet, skal Laurits Kruse lade den udtage, indpakke den i Tønder eller paa anden Maade og sende den til København[27].

†*Prædikestol,* muret, nævnt 1769, i Sydkapellet[28].

**Korstole,* nu i Bykirken (se S. 74); naar Indskriften paa Stolene meddeler, at »dette Kor begyndte i det Herrens Aar 1500« (»chorus incipit iste«), er Meningen sikkert, at Koret i dette Aar er blevet udstyret med nyt Inventar, bl. a. Munkestolene, eventuelt i Forbindelse med en Hovedistandsættelse.

Klokker. Kirken havde 1573 tre Klokker[29], af hvilke den største afleveredes til Bykirken og senere gik til Grunde (se S. 76). En anden kom 1632 til Resen Kirke[30] og er rimeligvis identisk med denne Kirkes nuværende **Klokke,* der er støbt i Begyndelsen af 1400'erne af Klokkestøberen Nicolaus den ældre. Indskrift med Majuskler: »Nicolaus me fecit in nomine Domini« (»Niels gjorde mig i Herrens Navn«) samt et Anker som Klokkerstøbermærke (ikke nævnt Uldall S. 68 ff.).

GRAVMINDER

Af de sikkert talrige Gravsten, som maa formodes at have haft Plads i den rige Klosterkirke, hvor Egnens fornemste søgte Lejersted[31], er kun een bevaret, mens fyldige Oplysninger med Beskrivelse og Læsning haves af to.

**Gravsten.* O. 1475—1500. Anders Nielsen Draaby[32] (Fig. 3). »Hic jacet Andreas Nicolai Drobi presbiter curatus in Haffersloff an(n)o D(omi)ni mcdlx(?)« (»Her ligger Anders Nielsen Draaby, Sognepræst i Haverslev; i Herrens Aar 1460?«). Gotlandsk Kalksten, o. 182 x o. 92 cm. Randskrift med Reliefminuskler, der enkelte Steder er ret medtagne; Aarstallet, der staar udenfor Linjen, er ikke helt tydeligt, men det sidste Ciffer synes at maatte læses som x. I Hjørnerne Cirkler med Evangelisttegn, af hvilke de nederste har staaet paa Hovedet. I Midtfeltet forneden et Bomærkeskjold med Bogstavet A og derover en Kalk med Oblat under velsignende Haand. Stenen blev 1890 udtaget af Gavlen paa en af Dueholms Udbygninger[33]; den er nu opsat i Nykøbing Kirkes Ligkapel.

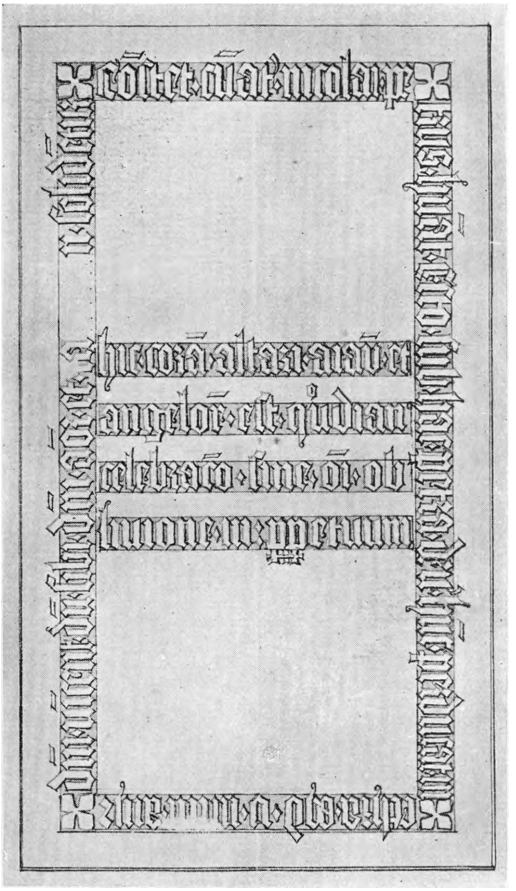

Fig. 2. † Dueholm Klosterkirke. † Gravsten over Peder Nielsen, død o. 1500. Tegning 1767 af S. Abildgaard (S. 90).

E. M.1939

Fig. 3. † Dueholm Klosterkirke. Gravsten over Anders Nielsen Draaby, død o. 1460 (S. 88).

Forsvundne Gravsten, †l) 1482. Johanne, d. v. s. Andersdatter Panter, kaldet Sappe, af Asdal, død 1479, Enke efter Rigsraad Niels Eriksen Banner; Stenen lagt af deres Datter Ellen[34].

»Anno post Domini semel MCDL bis et X sex
Hane petram domina sculpi perfecit Helena,
Sub qua Johanna mater generosa sepulta
Illius ex anno mortis prostrata secundo«

(»I Aaret efter Herrens (Fødsel) en Gang 1450 og to Gange seksten (d. e. 1482) lod Frn Ellen denne Sten hugge, under hvilken hendes velbyrdige Moder Johanne ligger begravet; den (nl. Stenen) blev lagt i det andet Aar efter hendes Død«). Randskrift formet som leoninske Heksametre. Forneden i Midtfeltet den afdødes og hendes sidste Husbonds Vaaben, hans de Banners

og hendes »det blaa Panterdjur«, med Overskrifterne: »Domini Nicolai Erici« (»Hr. Niels Eriksens«) og »Dominæ Johannæ Andræ« (»Fru Johanne Andersdatters«) og derover et Heksameter: »Armorum patris sunt hæc insignia matris« (»Dette er Faders (og) Moders Vaaben«). Stenen laa endnu 1607 i Sydkapellet.

†2) (Fig. 2). O. 1500. Peder Nielsen, Præst. Efter en Tegning af Abildgaard fra 1767 maa Indskriften, der paa hans Tid var ret udslidt, læses:

»Co(n)stet cu(r)at(us) Nicolai Petrus hu(m)at(u)s
Esto sub hac petra, Deu(s) hu(n)c perducat in ethra

md v ??? a???(er) D(omi)ni vi(n)cent du(m) sibi D(omi)ni a(m)or(?) et ?a . . .? solidentur. Hic cora(m) altari a(n)i(m)a(r)u(m) et angelor(um) est quo(ti)dian(a) celebrac(i)o sine o(mn)i oblivione in p(er)petuum« (»Lad det staa fast, at Sognepræsten Peder Nielsen er jordet under denne Sten; Gud føre ham ind i Saligheden. 1505(?). ... Herrens ... vil sejre, medens for sig Kærlighed til Herren og . . . skal befæstes(??). Her ved alle Sjæles og Engles Alter højtideligholdes daglig Messe uden nogen Forsømmelse«). Indskriftens Reliefminuskler staar dels som Randskrift med et Firblad i hvert Hjørne, dels som Tværskrift. Tekstens første Del er to leoninske Heksametre. Stenen, der oprindelig maa have ligget i Nordkapellet foran .Sjælealteret (Abildgaard opgiver blot dens Plads »i et af de gamle Capeller«), eksisterede endnu ved R. H. Kruses Besøg 1837, »eller rettere Fragmenter deraf . . . henlagt til Gulv i Mejeriet« (dvs. Bygning 17 paa Fig. 1).

KILDER OG HENVISNINGER

Kommissions- og Synsforretninger 1660—61 i Henhold til kgl. Befaling af 30. Aug. og 13. Dec. 1660 (RA). — Dueholms Lensregnskaber. Kvittantiariums Bilag 1609, 1629—43, 1645—57 (RA). — Præsteindberetninger 1638 (RA), se SamlJyHT. 4. R. I. 1911—14. S. 130 og 1808 (NM).

Dueholms Diplomatarium, Samling af Breve 1371—1539, udg. af O. Nielsen. Kbh. 1872. — Vilh. Lorenzen: De danske Klostres Bygningshistorie VIII. 1927. S. 56—63.

R. H. Kruse: Nørrejyllands Mærkværdigheder I. 1843. S. 43—47; Tegningerne fra 1837 (NM).

[1] Dueholms Dipl. S. 15. [2] Acta Pontificum Danica III, 135, Nr. 1870, sml. Nr. 1871—73. [3] Danske Magazin I. 1745. S. 259 f. [4] Danske Atlas V. 1769. S. 573. [5] Sml. Dueholms Dipl. S. 153. [6] Pontoppidan antager, næppe med Rette, at dette Alter var stiftet af Niels Eriksen, se Danske Atlas V, 579. [7] Kr. Erslev: Danmarks Len og Lensmænd S. 159. [8] Kane. Brevbøger 6. Sept. 1558. [9] Smst. 4. Febr. 1573.
[10] Ved en Istandsættelse 1939 viste det sig, at et af de spidsbuede Vinduer havde bevaret en rundbuet Lysning, et sengotisk Træk, som næppe kan være ældre end o. 1500.
[11] Sml. Vilh. Lorenzen VIII, S. 17 og 51 og D. K. Sorø Amt S. 609 ff. [12] Dueholms Dipl. S. 90, 81. [13] Kane. Brevbøger 17. Marts 1614. [14] Smst. 17. Febr. 1630. [15] Smst. 10. Sept. 1630. [16] Smst. 25. Febr. 1632. [17] SamlJyHT. 4. R. I, 130.
[18] Fynske Tegneiser 4. Jan. 1639 fol. 1 f. [19] Jyske Tegneiser 19. Nov. 1647 fol. 385,

sml. Danske Kancelli, indkomne Breve 28. Okt. 1647. [20] Kane. Brevboger 18. Juni 1634. [21] Jyske Tegneiser 19. Nov. 1647 fol. 385. [22] Jens Bircherods Dagbøger 13. Juli 1706 (ed. C. Molbech S. 497). [23] J. N. Wilse: Reise-Iagttagelser V. 1798. S. 238. [24] Danske Atlas V, 571. [25] Smst. 571 og Hofmans Fundationer IV, 466. [26] Stykket indsendtes af Dueholms Ejer, Kaptajn Tøttrup, med Oplysning om, at det var fundet i hans salig Faders Tid ved Nedbrydning af Sydkapellet under en i Munkestensgulvet liggende Ligsten, »hvoraf Stykkerne endnu sees paa Dueholm«, sammen med »et Beenrad med nogle Stykker endnu ufortærede Klæde og adskillige Levninger af Kisten, hvorved Hunden syntes at være tilnaglet«; en anden lignende Figur gik i Stykker. Efter den stedlige Tradition skulde Stenen være lagt over en »udmærket Geistlig for hvem Munkene til Tegn paa deres Agtelse skulle have paasat enhver Hjørne af hans Kiste med dette Symbol paa Aarvaagenhed og Troeskab«. [27] Kane. Brevbøger 24. Dec. 1607. [28] Danske Atlas V, 571. [29] Kane. Brevbøger 4. Febr. 1573. [30] Smst. 9. Juni 1632. [31] Sml. Danske Atlas V, 573 ff. [32] Løffler: Gravsten S. 31. [33] Tegning af Kruse 1837 i Nørrejyllands Mærkværdigheder; sml. Magnus-Petersen: Minder S. 110. [34] Anne Krabbe: Judske antiqviteter. 1607. S. 5 (RA), E. Pontoppidan: Marmora Danica VII, 266 og Danske Atlas V, 571. Gravskriftens første Linje gengives i Danske Atlas: Anno Domini MCDL bis & X Sex, men hos Anne Krabbe og i Marmora Danica: Anno post Domini semel MCD bis et X Sex; da Fru Johanne døde 1479 (Danm. Adels Aarbog IX, 109) maa Gravstenens Aarstal være rigtigt gengivet i Danske Atlas nl. 1482 (sml. ogsaa Indskriftens Slutning), mens den oprindelige Hexameterform er gaaet tabt ved Forglemmelsen af Ordene »post« og »semel«. Linjen har sikkert oprindelig haft Formen:

Anno post Domini semel MCDL bis et X Sex.

FORSVUNDNE SMAAKAPELLER

NYKØBING MORS

S. Jørgens Hus for spedalske maa o. 1380 være skænket til Dueholm Kloster sammen med S. Klemens Kirke; i Pavebrevet af 1445 nævnes forskelligt Gods knyttet til denne Kirke, nemlig »en Mølle (senere kaldet S. Jørgens eller S. Johannes' Mølle)[1] og de spedalskes Huse og Almisser og den Afgift, der paa Folkemaalet hedder Huspenning, tilligemed det Korn, der kaldes Spedelskorn samt Gods tilhørende S. Jørgen paa Øen Mors«[2]. 1418 omtales Spedalskhedshuset som liggende »paa Dueholm«[3]. Til dette hørte et *S. Jørgens Kapel,* som dog først nævnes i en Notits fra 1527 i Klosterets Brevbog. »S. Georgs Mølle ... og S. Georgs Kapel, som i Fundatsen kaldes de spedalskes Hus(!), den stod Vester og Sønder i Byen«[4]; Dueholms Mølle eller Klostermøllen, der først blev nedlagt 1803, kaldtes ogsaa S. Jørgens Mølle[5].

Helligaandshuset (1522 kaldet Hellig Trefoldigheds Kapel)[6], Hospital for syge og fattige, laa i Byens nordlige Udkant, nær Aaen, og var som S. Jørgenshuset stiftet af Borgerskabet, hvis Værge og Forsvar bekræftedes af Kristoffer af Bayern[7]; men i et Pavebrev fra 1443 omtales det nylig paabegyndte *Kapel* som en Stiftelse fra Dueholm Kloster, »dog S. Klemens Sognekirkes Ret